

Б ИСМИЛЛАҺИР-Рәһ- манир-Рәһим!

Динимизин әсас мәсәди, ән үлви гәҗәси нәфсин сафлыгына, гәлбин тәмизлиҗинә, инсанда тәвазәкарлыг, жалныз О Бир олан Аллаһ гаршысында итаәткарлыг кими сифәтләр тәрбиә едилмәсинә, җер үзүндә хеҗрин вә дүзкүнлүҗүн бәргәрар едилмәсинә наил олмагдыр. Ислам бу мәсәди инсанла онун Јараданы Аллаһ арасында мөһкәм әләгә вә бағлылыг әсасында һәҗата кечирмәҗә чалышыр вә бунун јеканә јолуну иманда көрүр.

Вәс иман нәдир? О, инсана нә кими кеҗфијәтләр ашылајыр, инсаны һансы дәрләрлә доғру истигамәтләндирир? Мәҗаләдә мәсәд Исламын иман вә күфр һагғындакы тәлимини арашдырмагдыр.

Мүсәлман алимләри имана мүхтәлиф тәрифләр вермишләр: иман һагсызлыгдан, шәһвәт вә тәәсүбкешликдән салим инсан нәфсинин чан атдыгы фитри кеҗфијәтдир; иман Аллаһ-тааланын бирлиҗинә, Онун һидәјәтинә етигаддыр; иман Мүһәммәд әлҗиссәләмын кәтирдји шәриәтин адыдыр, одур ки, Аллаһын бирлиҗини вә Онун рәсулунун пејғәмбәрлиҗини играр едәрәк бу шәриәти гәбул едән һәр бир кәс мөминдир; иман нәфсин тәсдиг мәсәдилә һагга табе едилмәсидир вә бу, үч шејин бирлешмәси әсасында олур: гәлблә керчәкләшдирмәк, диллә играр етмәк вә бүтүн варлыг-ла буна ујғун олараг һәрәкәт етмәк. Сонунчу тәрифдә «гәлблә керчәкләшдирмәк» дахилән иман кәтирмәк, етигад етмәк мөнасындадыр, «диллә играр етмәк» исә инсанын өз иманыны дилиҗлә тәсдиг етмәси, дилә кәтирмәси демәкдир.

Лакин Исламда иманын мөнасы даһа кенишир. Пејғәмбәр әлҗиссәләмын бујурдуғуна көрә, «иман јетмиш нечә дәрәҗәдир вә һәҗа иманын бир дәрәҗәсидир». Бу һәдис-шәрифдә «һәҗа» инсанын кунәһа батмагдан чәкинмәси мөнасындадыр.

Вәс, иманын даһа һансы дәрәҗәләри вардыр? Мүхтәлиф һәдисләрдә бу дәрәҗәләр һагғында фикрләрә раст кәлмәк мүмкүндүр: «иманын ән јүксәк тәзаһүрү сәбр етмәк вә бағышламагдыр», «иман доғру данышмагдыр, белә ки, јалан имандан узагдыр», «иман вердијин вәдә әмәл етмәкдир» вә с.

«Диндә мәчбуријәт јохдур» (Бәгәрә, 256). Иман инсанын гәлбиндә керчәкләшмәли, өзүнә җер етмәли, инсанын әмәлләри исә онун иманыны тәсдиг етмәлидир. Гур'ани-Кәримдә бујурулдуғу кими: «Мөминләр аңчаг о кәсләрди ки, Аллаһ зикр едиләндә гәлбләри титрәјир вә Онун әјәләри онлара охунаркән онларын иманларыны арттырар вә онлар өз Рәббләринә тәвәккүл едилрләр. О кәсләр ки намазы доғру ғылырлар вә онлара рузи олараг вердијимиздән хәрч (сәрф) едилрләр. Беләләри ки вар, һәгигәтән, мөминләр онлардыр. Онлар үчүн Рәббләри јанында мәгамлар, мәғфирәт вә кәрәмли рузи вар!» (Әнфал, 2—4).

Б У мүғәддәс әјәдә мөминлијин беш әсас хусусијәти кәстәрилмишир. Биринчи хусусијәт Аллаһ гаршысында титрәјиш вә горхудар. Бу горху ики чүрдүр: чәза горхусу, бир дә чәлал вә әзәмәт горхусу. Чәза горхусу инсаны пис әмәлләрдән чәкиндирир, чүн ки мөмин олан кәс билир ки, Аллаһ-таала һәр шеји көрүр, Онун чәзасы әдаләтли олдуғу кими, савабы да һагдыр. Чәлал вә әзәмәт гор-

хусу исә мөмин инсанын гәлбиндән һеч вахт чыхмыр, чүн ки о өз иманы илә Аллаһ-тааланын һеч кәсә вә һеч нәҗә еһтиҗачы олмадығыны, Ондан башга һамынын мөһтәч олдуғуну, Онун гүввәтли вә гүдрәтли, Ондан саваҗи галанларынын ачиз олдуғуну дујур вә дујдугча Гадир, Гүввәтли, Әзәмәтли Аллаһын чәлалы гаршысында горху һисс едир. Бу горху елә бир горхудар ки, ејни заманда инсана азадлыг кәтирир: Аллаһындан горхан Онун мөхлугундан горхмур, Аллаһындан башга һеч кимин гулу олмаг истәмәй.

Мөминлијин икинчи хусусијәти Гур'ан әјәләри охунаркән иманын артмасыдыр. Бу ону кәстәрил ки, мөминлик дә башга кеҗфијәтләр кими артыб-азала биләр. Иманын артыб-азалмасынын әсас кәстәричиси инсанын әмәлләридир. Әмәлисәләһлик артдыгча иман да артыр вә, әксинә, азалдыгча-азалыр.

Хиләтин камиллиҗи бүтүн әзаларын җерли-җериндә олмасы илә өлчүлүрсә, иманын камиллијини кәстәрил әсас мөҗар әмәлисәләһликдир.

Мөминлијин үчүнчү хусусијәти О Бир Олан Аллаһа тәвәккүл етмәкдир. Аллаһа тәвәккүл төвһидин ән јүксәк мәғамларындандыр. Лакин бу о демәк дејилдир ки, инсан Аллаһа тәвәккүл етмәклә кифәјәтләnmәли, һеч бир чидди-чәһд кәстәрмәмәли, һеч нәҗә чалышмамалыдыр. Фәалијәтсизлик Аллаһы, Онун гүдрәт вә гүввәтини билмәмәкдән ирәли кәлир. Мөмин олан кәс рузи сорағында сәј кәстәрмәли, Вәтәнин азадлыгы вә мүстәғлилиҗи уғрунда мүбаризә апармалы, өвладларынын кәләчәјини дүшүнмәли вә бу ишдә Аллаһ-таалаја тәвәккүл етмәлидир. Аллаһа тәвәккүл инсанын һәр бир ишини, әмәлини Аллаһын ады илә бағламасыдыр, Ондан көмәк вә бәрәкәт диләмәсидир.

Мөминлијин дөрдүнчү хусусијәти намазы дүзкүн ғылмагдыр, јәни онун заһиринә (ғиям, руку вә сәҗдә) вә батининә (итаәткарлыг, ибадәтә алуәлики, дунја ишләриндән тәридолма) җерли-җериндә әмәл етмәкдир. Пејғәмбәр әлҗиссәләмын бујурдуғуна көрә, «намаз динин сүтунудур».

Мөминлијин бешинчи хусусијәти Аллаһын вердији рузидән хәрч етмәкдир. Аллаһ Өз бәндәләрини жалныз Өз һикмәтинә көрә имтаһана чәкир, бирини јохсул, дикәрини варлы гәрар верир ки, онларын иманларыны јохласын вә мөминләр бир-биринә дин вә инсанијәт гардашлыгы телләри илә бағлансынлар. Мөминләрин малында јохсулун вә мөһрум оланын мөһлүм пајы вар. Аллаһын рузи олараг вердији бу малдан хумс-зәкат вә сәдәгә кими хәрч едилмәлидир.

Иманла Ислам, мөминлә мүсәлман ејни мөналы мәфһумлар олсалар да, мәзһүмча бир-бириндән мүәјјән гәдәр фәргләнирләр. Исламы гәбул етмәк, өзүнү Аллаһа тәслим етмәк, һәтта дини ибадәтләри җеринә јетирмәк белә һәлә там мөнада мөмин олмаг демәк дејилдир. Мөминлик үчүн зәрури олан бүтүн бу шәртләр дахили иман, етигад әсасында кер-

чәкләшмәлидир. Мүсәлман алимләринин фикринчә, иман ағача бәнзәр: ағач көкләри илә торпагдан ширә алыб бөјүдүҗү, будагландыгы кими иман да гәлбән етигад, ибадәт вә төвбә әсасында артыб күчләнир. Гур'ани-Кәрим гәлбән иман кәтирмәдикләри һалда дилдә өзләрини мөмин сајанлары чәһәннәм әзабы илә тәһдид едир: «Ја Рәсул! Гәлбләри иман кәтирмәмиш икән ағызлары илә: «Иман кәтирмишн» дејән кәсләрдән күфрә чан атанлар сәни кәдәрләндирмәсинләр..., ахирәтдә онлар үчүн бөјүк бир әзаб вар!» (Мәидә, 41).

ИМАНЛА Исламын нисбәти мәсәләс мәнәбәләрдә мүһүм җер тутур. Иман етигадын дилдә етираф едилмәси, гәлбән керчәкләшдиримәси вә әмәллә тәсдиг едилмәси кими сәһијәләндирилсә дә Аллаһ бәндәсинин мөмин (иман кәтирмиш) олмаздан габаг

мүслим (мүсәлман, өзүнү Аллаһа тәслим етмиш) олмасы ваҗиб сајылыр. Белә ки, Ислам имандан габаг кәлир вә онун ајрылмаз һиссәсини тәшкил едир. Әкәр Аллаһ бәндәси өз Рәбби гаршысында кунәһ ишләтмишсә, иманы зәифләтмиш олур, мөмин ады онун үстүндән көтүрүлүр. Лакин о, һәлә Исламы төрк етмиш сајылмыр—әкәр төвбә едәрсә, иман евинә гајыдар. Јалныз О Бир Олан Аллаһын варлыгыны инкар етмәк вә һарами һалал, һалалы исә һарам билмәк инсаны билаваситә күфрә сүрүкләјир. Күфр сүрүкләнмиш инсан һәм имандан, һәм дә Исламдан узаглашыр. Иманла Исламын нисбәти исә Кәбә илә Һәрәмәјин—һөрмәти сахланылан ерази-нин (Мәккәҗи-мүкәррәмә вә Мәдинәҗи-мүнәввәрәнин еразиләри) нисбәтинә бәнзәр: инсан һөрмәти сахланылан еразиҗә кәлиб чыха биләр, лакин мүәјјән сәбәб үзүндән Кәбәни зиярәт етмәк она гисмәт олмаја биләр. Ејнән беләчәк, һәр һансы бир кәсин Исламы гәбул етмәси һеч дә ону дәрһал мөмин етмир: «Бәдәвиләр дејиләр: «Иман кәтирмишн». Де: «Сиз иман кәтирмәсиниз, амма: «Исламы гәбул етдик» дејин, чүн ки иман гәлбләринизә кирмәмишир» (Бүхүрат, 14).

Мүсәлман алимләринин, фикринчә, иманын бир нечә шәрти вар: Аллаһа иман кәтирмәк, Аллаһ-таала Тәкдир, Онун шәрики јохдур. О, Әзәли олдуғу гәдәр дә Әбәдидир, һәр шејә Гадир Аллаһдыр.

Аллаһын мөләкләринә иман кәтирмәк. Мөләкләр Аллаһын гулларыдыр, көзәл, ләтиф, нуруни. Аллаһ-тааланын изни илә мүхтәлиф гифәјәләрә кирә билән, чинси әләмәтләрә малик олмајан, јәниб-ичмәјән, ики вә ја үч ганадлы мөхлуглардыр. Онларын ән мәшһүрлары вәһј мөләји Чәбраил, јағыш мөләји Микаил, шејпуру илә ғиямәтин башландығыны хәбәр вәтәчәк Исафил, руһлары чәкиб апаран Әзраилдир.

Аллаһын китабларына иман кәтирмәк. Тәврат, Зәбур, Инчил вә һаггы батилдән ајып едән Фүрған—Гур'ан бәшәр бид'әтинин нәтичәси дејил, Аллаһын Өз пејғәмбәрләри васитәсилә бу

түн инсанлара назил етдији сәма китабларыдыр.

Аллаһын рәсулларына иман кәтирмәк. Аллаһ-таала пејғәмбәрләри бәшәр арасындан бәјәниб сечәрәк бәшәријәтә рәсул-елчи көндөрмишир ки, дунја вә дин ишләриндә онларын нәҗә мөһтәч олдуғларыны хәбәр версинләр.

Сорғу күнүнә иман кәтирмәк. Сорғу күнү, мизан-тәрәзи, сират көрпүсү, чәннәт вә чәһәннәм, Мүнкир вә Нәкирин суаллары, гәбир әзабы һагдыр.

Иманын башлангычы Кәләмәји-тејјибә вә шәһадәт, үрәји—Гур'ан охунмасы, бәдәни—Аллаһын тез-тез зикр едилмәси, нуру-сидг вә сәмиимлик, зүлмәти—јалан, ширинлији—тәмизлик, артымы—хумс-зәкат, һикмәти—горху илә јалварыш арасында ол-

ликдә ғынамамалы, әксинә, онларын хасијәтиндә, рәфта-рында тәгдир олуан дәји-шикликләрин баш вермәсинә чалышмалыдыр. Пејғәмбәр әлҗиссәләм бу бәрәдә белә бујурмушдур: «Сәндән мәгам етибарилә ашағыда дуран бир кәси нәзакәт вә тәвазәкарлыгга јүксәк тут, күчү-чатмадыгы шеји ондан тәләб етмә—бунула онун ләҗәғәтини алчалтмыш оларсан. Ким мөмини алчалтмыш оларса, онун көнлүнү алмалыдыр».

Һ ӘР бир кеҗфијәтин зидди олдуғу кими иманын да зидди вар. Бу, күфрдүр. Мүсәлман алимләринин фикринчә, күфр өзүнү бир нечә шәкилдә бәјән едир:

Јалана чыхармаг мәсәди күдән күфр (күфр әт-тәкзиб). Бу нөв күфр өзүнү Аллаһы танымамагда кәстәрил: «О кәсләр ки, әјәләримизни јалан сајырлар вә онлары өзләринә сығышдырмырлар, беләләри од әһлидирләр вә орада әбәди галачағлар» (Ә'раф, 36);

Инкар етмәк мәсәди күдән күфр (күфр ән-нәһј). Бу чүр күфр гәлбән Аллаһы гәбул етмәкдән, амма сөздә Онун инкар етмәкдән ирәли кәлир. Иблисин күфрү белә күфрдүр.

Инадаркытдан доған күфр (күфр әл-инад). Аллаһ-тааланы һәм гәлбән, һәм дә дилдә гәбул етмәклә јанашы Онун дининә вә еһкамына әмәл етмәмәји нәзәрдә тутур.

Ријакарлыгдан доған күфр (күфр ән-нифаг, күфр әр-рија) сөздә Аллаһы гәбул етдији нә бахмајараг гәлбән Ону инкар едәнләрин күфрүнү нәзәрдә тутур. Пејғәмбәр әлҗиссәләм бујурмушдур: «Мән нә кафирләрин күфрүнә, нә дә мөминләрин иманына көрә горхмурам. Мәни гррхудан ријакарлардыр ки, заһирән әһли-имандырлар, гәлбән исә имансыздырлар».

Ислама көрә, һакмин рушвәт алмасы, ики мүсәлман арасында нифаг салынмасы, хәсислик, һагсызлыг, дөнүклүк кими мәнфи кеҗфијәтләр күфр вә имансызлыгдан доғур.

Көрүндүҗү кими, инсанын етигады илә онун әмәлләри арасында гаршылыгы бир әләгә, асылылыг вардыр: хәјрхәһ әмәлләр, јахшы ишләр имандан доғур, бәд әмәлләр—күфрдән. Иманын вә күфрүн әсас кәстәричиси исә инсанын әмәлләридир.

Һәр бир инсан ғиямәт күнү өз әмәлләри барәсиндә сорғу-суала чәкилчәк. Бәд әмәл, күфр саһибләри Аллаһ-тааланын сөзүнүн һагг олдуғуну дәрк едиб өз күфрләрини кизләтмәҗә чалышмаглар. Бу вахт онларын бәдән үзвләри әмәлләри барәсиндә шәһадәт верәчәк вә онлар Аллаһ-тааладан һеч бир шеји кизләдә билмәҗәчәкләр, чүн ки Аллаһ һәр шеји көрүр, һәр шеји билир.

Шејхүлислам
Һачы Аллаһшүкүр
ПАШАЗАДӘ.

